

milât yıllarına doğru Roma devri fresklerinde büyük bir canlılık görülür. Pompei ve Herculaneum kazılarında ortaya çıkarılan duvar resimleri, bu sanatın ev dekorasyonunda yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir. Roma devri sonrasında özellikle Bizans resim sanatı fresk alanında çok değerli eserler vermiştir. Katakomplardan başlayarak kiliselere kadar hemen her tür binanın bütün duvarlarında çok çeşitli örneklerine rastlanır. Domitillia katakompu, Kapadokya kaya kiliseleri, Trabzon Ayasofyası, İstanbul'da Fethiye ve Kariye camilerinin içindeki örnekler bunlardan bazılarıdır. Freskin Roma-Bizans dinî ve sivil mimarisinde tercih edilen bir resim tekniği olarak kullanılmasının başlıca sebebi mozaik tekniğinin pahalılığıdır; özellikle son devir Bizans sanatındaki ilk sebep budur.

İslâm ülkelerinde fresk, Ortadoğu ve Uzakdoğu resim geleneklerinden kaynaklanan örnekler vermiştir. Bunların bir kısmında Helenistik ve Bizans etkileri, bir kısmında ise özellikle VIII ve IX. yüzyıllara ait Bezeklik, Sorçuk, Turfan, Hoço ve Kızıl gibi merkezlerde zengin örnekler veren Uygur duvar resimlerinin etkileri görülür. Uygur resimlerinde Budizm ve Maniheizm törenleri, insan ve hayvan figürleriyle bitki motiflerinin işleniş çanlı bir üslup meydana getirmiştir. Renk, desen ve insan figürlerindeki tipler bakımından bu freskler Türk ve İslâm minyatürü üzerinde derin izler bırakmıştır. Ayrıca Gazneliler'in Leşker-i Bâzâr ve Abbâsiler'in Sâmerâ'daki Cevzak saraylarının duvarlarında Uygur resimlerine benzer kompozisyonlar görülmektedir. Emevî devrinin freskleri daha çok Kusayrî Amre gibi çöl kasırlarının özellikle hamam duvarlarında kendini gösterir. İslâmî devir Anadolu mimarisinde fresk tekniği yaygın bir uygulama değildir. Bunun yerine kalem işi, baskı desenler, çini kaplama daha çok tercih edilmiş veya iç mekân duvarları tamamen boş bırakılmıştır. Selçuklular'dan günümüze kadar gelebilen bazı örnekler Alara Kalesi'nin hamamında bulunmaktadır. Bu yapının kubbesinin içinde zorlukla seçilebilen iki insan figürü Anadolu'daki ender örneklerdendir.

Fresk tekniği, İslâm öncesi devirlerde ve bu kültür dairesinin dışında kalan ülkelerde daha yaygın uygulandığından ve resim konuları bakımından figürlü geleneğe bağlı bir tarz olarak geliştiğinden İslâm sanatında yalnız sivil mimari-

de ve sınırlı ölçüde kullanılmıştır. Resim yerine bitki süslemeleri, yazı ve geometrik kompozisyonların hâkim olması, daha dayanıklı ve gösterişli çini sanatının gelişmesine yol açmış ve fresk tekniğinin kısa zamanda terk edilerek ortadan kalkması sonucunu doğurmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

E. Herzfeld, *Der Wandschmuck der Bauten von Samarra*, Berlin 1928; L. Morgenstern, "Mural Painting", *A Survey of Persian Art* (ed. A. U. Pope), London-New York 1938-39, II, 1375-1376, lv. 554 A-B, rs. 508-509; A. Papadopoulou, *L'Islam et l'art musulman*, Paris 1976, s. 70-83; E. Matsumoto, "A Characteristic of the Buddhist Paintings in the Khotan District and its Transmission", *Toyo Gahuko*, IV (1931), s. 227-237; G. Jerphanion, "La chronologie des peintures de Cappadoce", *Echos d'Orient*, sy. 30 (1931), s. 5-27; A. Karsan, "Fresk", *Arki-tekt*, XIV/153-154, İstanbul 1944, s. 218-221; O. Grabar, "The Painting of the Six Kings at Qusayr Amra", *Ars Orientalis*, I, Washington 1954, s. 185-187; Şerare Yetkin, "Sultan I. Alaeddin Keykubat'ın Alara Kalesi Kasrı Hamamındaki Freskler", *STY*, III (1970), s. 69-88; Sadi Dilâver, "Osmanlı Sanatında Kâbe Tasvirli Bir Fresk", *TTK Belleten*, XXXIV/134 (1970), s. 255-257; "Fresk", *SA*, II, 619-620.

SELÇUK MÜLÂYİM

FREYTAG, Georg Wilhelm

(1788-1861)

Arapça-Latince sözlüğüyle tanınan Alman şarkiyatçısı.

19 Eylül 1788 tarihinde Almanya'nın Lüneburg şehrinde bir ciltçinin oğlu olarak dünyaya geldi. 1807'de girdiği Göttingen Üniversitesi'nde ilâhiyat, felsefe ve Doğu dilleri öğrenimi gördü. Felsefe Fakültesi'nde Arap şiiri üzerine hazırladığı doktora tezini 1814 yılında verdi ve bu çalışmasını daha sonra girdiği İlahiyat Fakültesi'nde de geliştirip tekrar sundu. 1815'te ordu papazı sıfatıyla Prusya'nın Fransa seferine katıldı ve Paris'te ünlü şarkiyatçı Silvester de Sacy ile tanıştı. Savaşın arkasından de Sacy ile kendisini takdir eden Alexander v. Humboldt'un tavsiyesi üzerine Prusya Kültür Bakanlığı'nın verdiği bursla tekrar Paris'e gitti ve burada de Sacy'den Arapça, Farsça ve Türkçe okudu. Özellikle Arap dili ve edebiyatı alanında uzmanlaşmış olarak yurduna döndüğünde ilgiyle karşılandı ve o zamana kadar Alman üniversitelerinde müstakil bölüm halinde yer almayı ilk defa Bonn Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde açılan Doğu Dilleri Bölümü'ne profesör unvanıyla başkan tayin edildi (1818).

Günde on bir saat Arapça ile meşgul olmadıkça rahat edemediği bilinen ve bütün ömrünü bu alanda yazmak, öğrenci yetiştirmekle geçiren Freytag İbrâni-ce'yi de mükemmel biliyor ve derslerinde bu dilin gramerini kendi yazdığı kiptan, Tevrat'tan derlediği seçme metinlerle birlikte okutuyordu. Telif, tercüme, şerh ve neşir türünde yaptığı ilmî çalışmaların birçoğunu, burs vererek kendisini de Sacy'nin yanına gönderen ve maddî, mânevî yardımlarını esirgemeyen Prusya Kültür Bakanı Karl Altenstein'e ithaf etmiştir. 16 Kasım 1861'de Bonn civarındaki Dottendorf'ta ölen Freytag'ın yetiştirdiği öğrenciler arasında J. Derembourg, F. A. Schmoelders, J. Gildemeister, J. A. Vullers, A. Geiger, M. Eger, S. Munk ve F. Woebke gibi ünlü şarkiyatçılar bulunmaktadır.

Eserleri. 1. *Carmen Arabicum perpetuo commentario et versione iambica Germanica illustravit...* (Göttingen 1814, doktora tezi). Teebbeta Şerran'a ait mersiyenin Arapça metni, şerhi ve Latince tercümesiyle birlikte neşridir. 2. *Darstellung der arabischen Verskunst* (Halle 1830). H. Ewalds'ın aruzun Yunan şiir vezninden etkilendiği görüşüne katılmayan Freytag'ın Arap şiir sanatı üzerine olan bu eseri sahasında hâlâ önemli bir kaynak sayılmaktadır. 3. *Lexicon Arabico-Latinum* (I-IV, Halle 1830-1837). 1827'de başlayarak on bir yılda tamamladığı bu önemli eserin hazırlanmasında Cevherî'nin *eş-Şihâh*'i, Firûzâbâdî'nin *el-Kâmûsü'l-muhtâ*'i, Cevâlikî'nin *el-Mu'arreb*'i, Cürçânî'nin *et-Ta'rifât*'i, Demîrî'nin *Kitâbü'l-Hayevân*'i ve Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvî'nin *Âşârü'l-bilâd*'i gibi Arapça kaynakların yanında Hollandalı şarkiyatçı Golius'un *Lexicon Arabico-Latinum* adlı sözlüğünden de büyük ölçüde faydalanmıştır. Klasik sözlüklerde yer alan gramer, aruz ve belâgatla ilgili terim ve bilgilere, Türkçe ve Farsça kökenli kelimelere, yer ve şahıs isimleriyle şiir, âyet ve hadislerden örneklerle yer verilmediği halde dört büyük cilt hacminde olan eseri, müellif ayrıca baskısının tamamlandığı yıl özellikle öğrenciler için bir cilt halinde ihtisar etmiştir. Daha sonra Heinrich Ernst Bindseil tarafından hazırlanan 125 sayfalık indekste Latince kelimelerin yer aldığı sayfalar gösterilmek suretiyle sözlük Arapça-Latince, Latince-Arapça haline getirilmiştir. A. Kazimirski'nin Arapça-Fransızca sözlüğünün ana kaynaklarından olan eser sahasında hâlâ önemi-

ni ve geçerliliğini korumaktadır. 4. *el-Müntehabâtü'l-‘Arabiyye* (Bonn 1834). Arap edebiyatına ve tarihine dair manzum ve mensur seçme metinlerden meydana gelmektedir. 5. *Kurzgefaßte Grammatik des Hebräischen für den Schulund Universitätsgebrauch nach neuen Grundsätzen bearbeitet* (Bonn 1835). Öğrencileri için yazdığı İbrânce grameridir. 6. *Arabum Proverbia* (I-III, Bonn 1838-1843). Ahmed b. Muhammed el-Meydânî'nin *Mecma‘u'l-emsâl*'inin hareketli metnini, her atasözünün altında verilen Latince tercümesi, ilâve atasözleri, deyimler, *eyyâmü'l-Arab* gibi ekler ve geniş indekslerle birlikte neşretmiştir. 7. *Einleitung in das Studium der arabischen Sprache bis Muhammad und zum Teil später* (Bonn 1861). Asr-ı saâdet ve onu takip eden dönemdeki Arap lehçeleri ve bedevî kabileleri hakkında bilgi ihtiva eder.

Freytag'ın çeşitli tercüme, şerh ve metin neşirleri de şunlardır: 1. *Selecta e historia Halebi* (Paris 1819; Bonn 1820). İbnü'l-Adîm'in *Zübdetü'l-ḥaleb min târiḫi Ḥaleb* adlı kronolojik tarihinden yapmış olduğu seçmelerin Arapça metin, şerh ve Latince tercümeleriyle birlikte neşridir. Fransız şarkiyatçısı Barbier de Meynard tarafından bazı kısımları Fransızca'ya çevrilmiştir. 2. Kâ'b b. Züheyr'in *Ḳaṣîdetü'l-bürde*'si (Bonn 1822; Halle 1833, Latince tercümesiyle). 3. Hz. Lokman'a ait olduğu kabul edilen *Emsâlü Luḳmân el-Ḥakîm* (Bonn 1823, Arapça metni ve Latince çevirisiyle). 4. Ali b. Zâfir el-Ezdî'nin *ed-Düvelü'l-münkaḫ‘a* adlı eserinden Sâcoğulları ile ilgili kısmı (Bonn 1823). 5. Hâris b. Hillize el-Yeşkürî'nin *Mu‘allaḳa*'sı (Halle 1827, Arapça metni, şerhi ve Latince çevirisiyle). 6. Ebû Temmâm'ın *el-Ḥamâse*'si (Bonn 1828, Arapça metni ve Hatîb et-Tebrizî'nin şerhiyle); *Ḥamasat carmina* adını verdiği Latince tercümesi de daha sonra yayımlanmıştır (I-II, Bonn 1847-1851). 7. Tarafenin *Mu‘allaḳa*'sı (Halle 1829, Arapça metni, şerhi ve Latince çevirisiyle). 8. Ebü'l-Fidâ'nin *Târiḫ*'inden Câhiliye devriyle ilgili bölüm (1831). 9. Şehâbeddin İbn Arabşah'ın *Fâkîhetü'l-ḫulefâ‘ ve müfâkehetü'z-zurefâ‘* adlı eseri (I-II, Bonn 1832, 1851-1852, Arapça metni, Latince tercümesi ve şerhiyle). 10. Yâkût'un *Mu‘cemü'l-büldân*'ı (Leipzig 1866-1873, Wüstenfeld ile birlikte, fihristler ve zeyiller ilâvesiyle). Freytag bunlardan başka Abdülâtîf el-Bağdâdî'nin *el-İlâde ve'l-i‘ibâr* adlı eserini de neşretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serkîs, *Mu‘cem*, II, 1449; Zirikî, *el-A‘lâm*, II, 147; J. Fück, *Die arabischen studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 166-167; a.m.f., *Bonner gelehrte beiträge zur geschichte der Wissenschaften in Bonn*, Bonn 1970, s. 293-295; Ebü'l-Kâsım Sehâb, *Ferheng-i Ḥâverşînâsân*, Tahran 1352 hş., s. 145-146; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1980, II, 358-359; I. Goldziher, *Zâhirîler* (trc. Cihad Tunç), Ankara 1982, s. 1-2, 57; Mişâl Cühâ, *ed-Dirâsâtü'l-‘Arabiyye ve'l-İslâmiyye ft Ūrubbâ*, Beyrut 1982, s. 191; L. Şeyho, *Târîḫü'l-‘adâbi'l-‘Arabiyye*, Beyrut 1986, s. 118-119; E. Fendik, *İktifa‘ü'l-ḳanû‘*, Kum 1409, s. 16, 18, 31, 38, 91, 92, 287, 333, 345; *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (haz. Fuat Sezgin), Frankfurt 1992, III/13, s. 444-445.

İSMÂİL DURMUŞ

FUÂD

(الفؤاد)

İlâhî tecellileri seyretme mahalli anlamında kullanılan bir tasavvuf terimi

(bk. KALB).

FUÂD

(فؤاد)

(1868-1936)

Mısır kralı
(1922-1936).

26 Mart 1868 tarihinde Kahire'de Gize Sarayı'nda dünyaya geldi. Mısır Hıdivi İsmâil Paşa'nın oğlu olup asıl adı Ahmed Fuâd'dır. İlk eğitimini Kahire'de aldıktan sonra babasının Bâbüali tarafından 1879'da Mısır hidivliğinden azledilerek sürgüne gönderilmesi üzerine tahsiline bulunduğu Avrupa şehirlerinde, özellikle Cenevre (İsviçre) ve Torino'da (İtalya) devam etti. 1885 yılında İtalyan Askerî Akademisi'ne girdi. 1887'de Roma'da kraliyet ordusunda görev yaptı. Ardından Viyana'daki Osmanlı sefâretinin askerî ataşelik yaptıktan sonra İstanbul'da II. Abdülhamid'in fâhrî yaverliğinde bulundu. 1892'de Kahire'ye döndü. 1908-1913 yılları arasında Kahire Üniversitesi'nin ilk rektörü olarak görev yaptı ve bu arada Mısır hidivlerinden II. Abbas Hilmi'nin üç yıl kadar başyaverliğinde bulundu. II. Abbas Hilmi'den sonra hidivlik yapan ağabeyi Hüseyin Kâmil'in vefatı üzerine "sultan" unvanıyla İngiliz hâkimiyetindeki Mısır'ın idaresine getirildi (9 Ekim 1917).

Fuâd'ın yönetimi Mısır siyasî tarihinin oldukça hareketli bir dönemine rastlar. Savaş yıllarında uygulanan sıkıyönetim

sebebiyle ara verilen siyasî faaliyetler bu dönemde yeniden canlanmış ve siyasî tartışmaların odak noktasını Mısır'ın savaş sonrasında bağımsızlığına nasıl kavuşacağı meselesi oluşturmuştur. Bu amaçla ulaşmak için çeşitli gruplar girişimde bulunmak istediysen de bunlar arasında Vefd adıyla bilinen, Sa'd Zağlül'ün başkanlığını yaptığı grup ön plana çıkmayı başardı. Daha sonra bir parti haline gelecek olan Vefd, Mısır'da İngiliz yönetiminin son bulmasında çok önemli bir rol oynadı. 1919-1922 arasında gösteri, boykot ve imza kampanyaları gibi çeşitli yöntemlerle Mısır'daki İngiliz yönetimi yıpratıldı ve nihayet 1922'de İngiltere Mısır'a bağımsızlık vermek zorunda kaldı. Ancak Mısır'ın savunması, Britanya İmparatorluğu'nun iletişim yolları ile (Süveyş Kanalı) azınlık ve yabancıların haklarının korunması, Sudan'da İngiliz idaresinin devamı hakları İngiltere'ye bırakıldı. Bu arada, 1917'den bu yana sultan unvanıyla görevde bulunan Fuâd bağımsızlıktan hemen sonra "kral" (melik) unvanını aldı. 19 Nisan 1923'te ilân edilen anayasa ile de krala geniş yetkiler verildi. Anayasanın ilânından sonraki ilk genel seçimlerde Vefd Partisi büyük bir başarı elde etti ve 1924'te Sa'd Zağlül ilk Vefd hükûmetini kurdu. Fakat Vefd iktidarı uzun ömürlü olmadı. Çünkü Kral Fuâd kuvvetli milliyetçilerle çalışmaktan ziyade küçük partilerle veya Ahmed Zivâr (1924-1926) ve Muhammed Mahmûd (1928-1929) gibi bağımsız politikacılarla çalışmayı tercih etti. Bunun yanında siyasî gelişmeleri istediği gibi yönlendirmek amacıyla keyfî kararlar aldı; parlamentoyu dört defa feshetti. Ancak Vefd'in katılmadığı 1931 seçimi hariç her fesih sonrasında yapılan seçimi (1925, 1926, 1929) Vefd Partisi kazandı. Fuâd döneminde hepsi de kısa ömürlü olan üç Vefd hükûmeti görev yaptı (Sa'd Zağlül 1924, Mustafa en-Nehâs 1928 ve 1930). Siyasî çalkantılarla geçen Kral Fuâd yönetiminin son yıllarında Habeşistan İtalya tarafından işgal edilince (1935) Mısır İngilizler'le tekrar anlaşıp iş birliği yapmak zorunda kaldı. İki ülke arasında, Kral Fuâd'ın 28 Nisan 1936'da ölümünden dört ay sonra Londra'da bir antlaşma imzalandı (26 Ağustos 1936).

Mısır Bankası'nın kurulmasıyla ekonomik bağımsızlığa ilk adım atıldı. Kral Fuâd döneminde Mısır'da eğitim ve kültür sahasında önemli faaliyetler gözlenmektedir. 1925 yılında Kahire'de